

НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПЛАН ЗА 2024 – 2026 Г. НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

Академични речници на българския език

Проект: Речник на българския език

Звено: Секция за българска лексикология и лексикография

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2024 – 2026 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р Надежда Костова

Участници: проф. д-р Диана Благоева, проф. д-р Сия Колковска, доц. д-р Цветелина Георгиева, доц. д-р Надежда Костова, гл. ас. д-р Ванина Сумрова, гл. ас. д-р Атанаска Атанасова, гл. ас. д-р Михаела Кузмова, фил. спец. Светломира Манова

Анотация: Основна задача на проекта *Речник на българския език* е разработването на поредните томове от многотомния академичен тълковен речник. Речникът има за цел да представи максимално пълно лексикалното богатство на българския език в неговото стилистично и функционално разнообразие (книжовна лексика, диалектна лексика, регистрирана в публикуваното народно творчество и художествената литература, терминологична лексика от различни научни области и т.н.). Хронологичната рамка на лексикографското описание включва периода от първата четвърт на 19. век до наши дни. Във връзка с това Речникът отразява динамиката в българското словно богатство – наред с лексиката от съвременния активен речников състав се включва и остаряла и остаряваща лексика, както и лексика, навлязла в езика в най-ново време. Широко се отразява и фразеологичното богатство на езика. Речникът е ценен справочник за много широк кръг ползватели, както и източник на езиков материал за научни изследвания на българския език, за съпоставителни изследвания и за съставяне на различни видове други речници. Проектът се отнася към приоритетната област в изследванията на Института за български език *Академични речници на българския език*.

Резултати: Том XVIII от „Речник на българския език“

Проект: Български етимологичен речник

Звено: Секция за българска етимология

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2024 – 2026 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р Христина Дейкова

Участници: доц. д-р Христина Дейкова, гл. ас. д-р Симеон Стефанов, д-р Красимира Фучеджиева, Мария Гарова

Анотация: „Българският етимологичен речник“ е единственото по рода си у нас фундаментално научно изследване на произхода на българската лексика от всички краища на българското езиково землище. В него се изяснява домашният или чуждоезиковият произход на широки пластове от речниковия състав на българския

език, като се разкриват връзките на българския език и българския народ с други езици и народи – славянски, балкански, индоевропейски и неиндоевропейски, от най-древни времена до днес. Чрез етимологичните изследвания на българския език се хвърля светлина с езикови средства върху генезиса на българския народ, върху неговата материална и духовна култура през вековете и върху историята му. Целите и резултатите от научноизследователската дейност по проекта са пряко свързани с изучаването и съхраняването на българското културноисторическо наследство. „Българският етимологичен речник“ има както фундаментално научно, така и научноприложно значение и се ползва от много други хуманитарни научни направления, от различни образователни и културни институции. Многотомният лексикографски труд се разработва в рамките на две от приоритетните направления на Института за български език – *Академични речници на българския език* и *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: Том IX / свезки от „Български етимологичен речник“.

Проект: Българско-полски лексикални и фразеологични апроксимати

Звено: Секция за българска лексикология и лексикография

Вид на проекта: колективен, международен

Партньор: Институт по славистика при Полската академия на науките

Срок: 2024 – 2025 г.

Финансиране: международен обмен по двустранни спогодби на БАН

Ръководител: проф. д-р Диана Благоева

Участници: проф. д-р Диана Благоева, проф. д-р Светла Коева (Секция по компютърна лингвистика), проф. д-р Петър Сотиров (външен сътрудник); от полска страна: д-р Марчин Фастин (ръководител), д-р Роман Тимошук.

Анотация: Проектът има за цел да изследва апроксимацията в български и полски език в различни насоки. Обогатяват се съществуващите в научната литература предходни наблюдения върху лексикалните апроксимати в български и полски, като се използват не само специални лексикографски източници, но и най-нов лексикален материал (включен в речниците на новите думи в двата езика, както и в съществуващи едноезикови и паралелни корпуси с български и полски езиков материал). В рамките на изследването се търсят и причините за възникване на нови случаи на лексикална апроксимация, като се проверява хипотезата, че един от основните източници е заемането на нови думи (главно от английски) и т.нар. „повторна интернационализация“ през последните десетилетия. За първи път в българското и полското езикознание се проучват проявите на фразеологична апроксимация в български и полски и се очертават типове фразеологични апроксимати (пълни и частични). Проектът се отнася към приоритетните области в изследванията на Института за български език *Академични речници на българския език* и *Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: тематично свързани студии и статии

Проект: Съвременните технологии и лексикографското наследство – теоретични и методологични аспекти на подготовката за изграждане на българско-чешка лексикографска база данни

Звено: Секция за българска лексикология и лексикография

Вид на проекта: колективен, международен

Партньор: Славянски институт при Чешката академия на науките

Срок: 2023 – 2024 г.

Финансиране: международен обмен по двустранни спогодби на БАН

Ръководител: гл. ас. д-р Михаела Кузмова

Участници: гл. ас. д-р Михаела Кузмова; от чешка страна: д-р Божана Нишева, д-р Щефан Пилат

Анотация: „Българско-чешкият речник“ (съст. Карел Хора и колектив, изд. 1959 г.) е първият от серията двуезични речници, към чието изработване пристъпва в края на 40-те год. на XX в. Славянският институт към Чехословашката АН, и като представителен труд, отразяващ българското и чешкото словно богатство към тогавашния период, той може да послужи като един от източниците за създаването в бъдеще на по-обемна славянско-чешка речникова база от данни. Настоящият проект предвижда ретроцифализация на „Българско-чешкият речник“, във връзка с което ще бъдат разработени проблеми, отнасящи се до: възможностите и ограниченията на електронизацията; актуализирането и обогатяването на качествените традиционни (печатни) лексикографски трудове; уместността на подобен подход с оглед на съществуващото в момента търсене на лесно достъпни и удобни за използване електронни справочници и под. Ще бъде разработен модел (описание на методите и подходите) за ретроцифализация на речници, предназначени както за специалисти езиковеди, така и за студенти, преводачи и всички други, чиито занимания са свързани с чешкия и българския език. Приносен характер има и планираният аналитичен обзор на чешко-българската и българско-чешката двуезична лексикография, както и съхраняването на съдържащите се в речника лексикографски данни в унифициран дигитален формат. Проектът се отнася към приоритетните области в изследванията на Института за български език *Академични речници на българския език и Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: дигитализиран лексикографски ресурс; тематично свързани студии и статии

Проект: Словник за българско-хърватски речник

Звено: Секция за българска лексикология и лексикография

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: септември 2022 – септември 2025 г.

Финансиране: Национална научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ (ННП „Българистика“)

Ръководител: проф. д-р Диана Благоева

Участници: проф. д-р Диана Благоева, проф. д-р Сия Колковска, доц. д-р Надежда Костова, доц. д-р Цветелина Георгиева, гл. ас. д-р Атанаска Атанасова, гл. ас. д-р Ванина Сумрова, гл. ас. д-р Михаела Кузмова, фил. спец. Светломира Манова; д-р Татяна Дункова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“), д-р Росица

Стефчева (Софийски университет „Св. Климент Охридски“); външни консултанти от Университета в Загреб: доц. Ана Васунг (Университет в Загреб), доц. д-р Марияна Бийелич (Университет в Загреб), Ксения Банович (преводач, Загреб)

Анотация: Проектът е свързан с разработването на български словник (лявата част на двуезичен речник) като основа за съставянето на първия в славянската лексикография българско-хърватски речник, който да подпомогне работата на лекторатите по български език в хърватски университети и по хърватски език в български университети, преподаването на роден език в българските училища в Хърватия и провеждането на българистични изследвания. Ще бъде проучена и сравнена практиката за разработването на двуезични речници с изходен славянски език в двете страни с оглед на това да се отговори адекватно на очакванията на ползвателите на бъдещия българско-хърватски речник. Предвижда се подготвяният словник да съдържа около 40 000 лема и да отразява актуалното състояние на основния речников състав на българския език. За илюстриране на семантиката и употребата на описваните речникови единици ще бъдат подбрани и представени по подходящ начин типични съчетания и устойчиви изрази. Словникът ще послужи като основа за съставянето (в следващи етапи на работа) на среден по обем българско-хърватски речник в печатна или електронна форма. В рамките на проекта се предвижда също онлайн публикуване на адаптирани дигитални версии на печатните издания на различни тълковни, неологични и други речници, разработени в Института за български език. Чрез изграждането на дигитална лексикографска среда ще се улесни достъпът до информацията в тези речници, чрез което ще се подпомогне преподаването и изучаването на български език като чужд, както и провеждането на българистични изследвания в чужбина. Проектът е ориентиран към приоритетното направление на Института за български език *Академични речници на българския език*.

Резултати: словник за българско-хърватски речник; тематично свързани статии и доклади; адаптирани дигитални лексикографски ресурси за българския език

Проект: Речник на лингвистичните термини в българския език

Звено: Секция за българска терминология и терминография

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководители: чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова, гл. ас. д-р Екатерина Петкова

Участници: чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова (извънщатен сътрудник), доц. д-р Кристияна Симеонова, доц. д-р Борислав Попов (извънщатен сътрудник, ЮЗУ „Неофит Рилски“), гл. ас. д-р Екатерина Петкова, гл. ас. д-р Радостина Стоянова, гл. ас. д.ф.н. Велислава Стойкова

Анотация: Цел на проекта е да представи българската терминология в областта на езикознанието. Речникът ще включва термини от общото и приложното езикознание, както и от отделните подобласти на езикознанието, които разглеждат езиковите явления на различни равнища и в различни техни аспекти. Предвижда се да бъдат описани термините както от традиционно установените дялове на езикознанието, така и от някои сравнително по-нови интердисциплинарни области като

социолингвистиката, психолингвистиката, митолингвистиката и др. Речникът ще е предназначен за специалисти в отделните подобласти на езикознанието, а също и за студенти и преподаватели по съответните дисциплини, както и за граждани, които се интересуват от въпросите на езикознанието. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Академични речници на българския език*.
Резултати: речник на лингвистичните термини в българския език

Проект: **Български топонимен речник**

Звено: Секция по ономастика

Срок: 2024 – 2026 г.

Вид на проекта: колективен, национален

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д.ф.н. Анна Чолева-Димитрова

Участници: проф. д.ф.н. Анна Чолева-Димитрова, доц. д-р Мая Влахова-Ангелова, гл. ас. д-р Надежда Данчева

Анотация: Целта на проекта е създаването на еднотомен топонимен речник, който ще включва селищни, местностни, водни имена, както и някои названия на културноисторически обекти с национално значение, намиращи се в сегашните и историческите граници на България. Речникът е ориентиран към актуалното състояние на онимната ни система, но представя и стари записи и варианти на имената, ако има такива. Нормативният принцип в речника ще се осъществява в посочването на официално приетото – стандартизирано название, изписвано според книжовните норми. Включени са имена на обекти с национално значение, а само в някои отделни случаи – и с регионално. Етимологичният анализ на имената е основна част на речниковата статия. Топонимите, които имат повече от една етимология, са разглеждани по-подробно, като се изброяват най-приемливите от тълкуванията. Успоредици се дават само при по-трудните за етимологизиране имена. Проектът се отнася към две от приоритетните научни направления на Института за български език: *Академични речници на българския език* и *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: топонимен речник

Теоретични езиковедски изследвания

Проект: **Теоретични въпроси на терминологията (с оглед на приложението им в терминологичната практика)**

Звено: Секция за българска терминология и терминография

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р Кристияна Симеонова

Участници: доц. д-р Кристияна Симеонова, гл. ас. д-р Екатерина Петкова, гл. ас. д.ф.н. Велислава Стойкова, гл. ас. д-р Радостина Стоянова

Анотация: Целта на проекта е да обслужва развитието на терминологията и практическата дейност както на специалистите по терминография, така и на специалистите във всички останали научни и професионални области. Разработките в рамките на проекта се подчиняват на основните насоки в развитието на терминологичната наука – изучаване на общата терминологична теория, установяване на особеностите на българската терминология в когнитивно-концептуален и в лингвистичен аспект. Освен за развитието на лингвистичната теория и за терминологичната практика, те имат ключово значение и за развитието на всички отделни научни области, тъй като осигуряват теоретико-методологическите и приложни основи за създаването и усъвършенстването на специалните езици в научната, общественно-политическата и учебната дейност. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: сборник с тематично свързани студии и статии

Проект: **Обогатяване на семантичната мрежа Уърднет с концептуални фреймове**

Звено: Секция по компютърна лингвистика

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 01.01.2021 – 09.05.2024 г. (удължен с решение на НС – Протокол № 2/25.01.2023 г.)

Финансиране: Фонд „Научни изследвания“

Ръководител: проф. д-р Светла Коева

Участници: проф. д-р Светла Коева, проф. д-р Тинко Тинчев, доц. д-р Цветана Димитрова, гл. ас. д-р Валентина Стефанова, гл. ас. д-р Мария Тодорова, гл. ас. д-р Светлозара Лесева, гл. ас. д-р Христина Кукова, д-р Ивелина Стоянова, Мартин Ялъмов, д-р Виктория Петрова-Любенова (външен сътрудник); доц. д-р Емил Стойчев (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

Анотация: Предлаганото теоретично изследване е насочено към семантично описание и типологизация на глаголните предикати, принадлежащи към основния понятиен апарат. Семантичното описание ще се основава на разработването на система от абстрактни концептуални фреймове, представящи семантичната структура на глаголи от основната лексика (включително на деца от определена възрастова група), и интегрирането на концептуалните фреймове в структурата на семантичната мрежа Уърднет. Фундаменталният характер на изследванията се предпоставя от дефинирането на понятието концептуален фрейм: абстрактна структура, която се описва посредством уникално множество от семантични релации между: а) множество от глаголни предикати в Уърднет, асоциирани с определен семантичен клас, който отразява свойствата на фрейма; б) елементи на фрейма, представлявани от синонимни множества на съществителни имена, съотнесени с определен семантичен клас (или класове), който отразява свойствата на елементите на фрейма; в) семантичните релации между множеството от предикати и неговите елементи. Абстрактното лингвистично моделиране ще доведе до теоретични обобщения за онтологичното описание на семантичните класове на съществителните, за системата от концептуални фреймове, както и за комплексното представяне на семантичната информация. Проектът цели

интеграция на концептуална и лексикална информация с информация за синтактичните структури, в които участват лексикалните единици. Проектът се разработва в рамките на две от приоритетните направления на Института за български език: *Теоретични езиковедски изследвания* и *Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка*.

Резултати: тематично свързани студии и статии; колективна монография с рецензирани студии и статии; семантични ресурси, достъпни в интернет; софтуер за създаване, редактиране и визуализация на концептуални фреймове.

Проект: Изреченският формат между синтаксис и прагматика – двусъставни, едносъставни, неразчленими и непълни изречения

Звено: Секция за общо и съпоставително езикознание

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 01.02.2023 – 31.01.2025 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д.ф.н. Максим Стаменов

Участници: проф. д.ф.н. Максим Стаменов, доц. д-р Биляна Мартиновски (извънщатен сътрудник)

Анотация: Предлаганият проект има за цел да подложи на анализ от гледна точка на съвременната лингвистична теория статуса на основните структурни типове изречения в българския език – двусъставни, едносъставни, неразчленими и непълни изречения, така както те са разграничени в ГСБКЕ (1983) и в работите на специалисти по синтаксис в нашата езиковедска традиция. Ще бъде изтъкван подходът към континуума между дума, изречение и изказване според модела на датския езиковед Ото Йесперсен, на руския лингвист Алексей Шахматов, на Люсиен Тениер в граматиката на зависимостите и на генеративната граматика. На фона на актуалното състояние на проблема, целите, които проектът си поставя, са: да се анализират теориите и моделите на изреченска структура в различни парадигми на изследване у нас и в чужбина и на тази основа да се моделира характерът и структурата на простото изречение в българския език, както и някои корелативни възможности на сложното с едно подчинено изречение, което има отношение към формирането на структурата на главното. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: сборник с тематично свързани студии и статии

Проект: Оценка на уменията за четене и разбиране в начална училищна възраст в България и Италия

Звено: Секция по компютърна лингвистика

Вид на проекта: колективен, международен

Партньор: Институт за компютърна лингвистика „А. Замполи“

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: международен обмен по двустранни спогодби на БАН

Ръководител: проф. д-р Светла Коева

Участници: проф. д-р Светла Коева, доц. д-р Цветана Димитрова, гл. ас. д-р Валентина Стефанова, гл. ас. д-р Мария Тодорова, гл. ас. д-р Христина Кукова, д-р Ивелина Стоянова; от италианска страна: проф. д-р Вито Пирели (ръководител), Клаудия Марци, Марчело Фери, Андреа Надалини, Алесандро Ленто (докторант)

Анотация: Основната цел на проекта е да се повиши нивото на грамотност и способностите за четене на децата в начална училищна възраст. За постигането на тази цел ще се проведе задълбочено проучване, фокусирано върху оценка на грамотността при четене и разбиране при деца в начална училищна възраст в България и в Италия. Проектът предвижда: разработване и тестване на стратегии за наблюдение и оценка на уменията за четене и разбиране на думите при ученици в началните класове в България и в Италия; събиране на данни за нивото на четене и разбиране на децата в двете страни съгласно споделен набор от инструменти и съотносими, строго контролирани тестови материали; съпоставка на събраната информация за нивото на четене и разбиране от различни възрастови и социални групи, владеещи различни езици (български и италиански); документиране и публикуване на процедури, протоколи и инструменти за четене и оценка на разбирането на думите, базирани на емпиричните наблюдения. Предвижданите изследвания ще разчитат както на иновативни, така и на традиционни методи за изследване на грамотността, заимствани от експерименталната психолингвистика и компютърната лингвистика, които ще бъдат адаптирани към конкретните цели и сценарии, предвидени от проекта. Проектът се разработва в приоритетното направление на Института за български език *Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: стратегии за наблюдение и оценка на уменията за четене и разбиране на думите при ученици в началните класове в България и в Италия; данни за нивото на четене и разбиране на децата в двете страни; процедури, протоколи и инструменти за четене и оценка на разбирането на думите.

Проект: Онтология на предикатите за действие

Звено: Секция по компютърна лингвистика

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: декември 2023 – декември 2026 г.

Финансиране: Фонд „Научни изследвания“

Ръководител: проф. д-р Светла Коева

Участници: проф. д-р Светла Коева, проф. д.ф.н. Максим Стаменов, доц. д-р Цветана Димитрова, гл. ас. д-р Валентина Стефанова, гл. ас. д-р Мария Тодорова, гл. ас. д-р Светлозара Лесева, гл. ас. д-р Христина Кукова, д-р Ивелина Стоянова, докторант Димитър Христов; външни сътрудници: проф. д-р Йовка Тишева, доц. д-р Марина Джонова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“), проф. Илияна Кръпова (Венециански университет), проф. д.ф.н. Елена Иванова (Санктпетербургски държавен университет), д-р Виктория Петрова-Любенова, д-р Георги Джумайов

Анотация: Проектът е насочен към комплексно семантично описание и типологизация на предикатите за действие, изследване на моделите при синтактичната им реализация и установяване на набора от семантични и граматични характеристики, които ги отличават. Абстрактното онтологично описание ще позволи да се демонстрират и

съпоставят особеностите на концептуализацията, лексикализацията и граматикализацията при изразяването на действие в български и други езици (английски, руски и италиански). Проектът ще допринесе за изясняване на характера на предикативността и нейните прояви с оглед на съвременното състояние на българския език и ще даде възможност за задълбочено изследване поотделно и в съпоставка с други езици (английски, руски и италиански) на семантичните и синтактичните конструкции за изразяване на различните типове действия. Абстрактният онтологичен модел на предикатите за действие, базиран на съвкупност от семантични диференциращи признаци и в контекста на останалите типове предикати, ще има универсален и до голяма степен езиково независим характер, следователно предвидените фундаментални научни изследвания ще бъдат приложими и за други езици, което увеличава актуалността и значимостта им. Проектът се разработва в рамките на две от приоритетните направления на Института за български език: *Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: тематично свързани публикации; база от данни с ексцерпирани примери, илюстриращи предикати и предикативи за действие в български, руски, английски и италиански; глави от колективна монография

Езикова култура

Проект: **Езикова култура и езикова политика. Употреба на главни и малки букви: актуална писмена практика и нормативни проблеми**

Звено: Секция за съвременен български език

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2024 – 2026 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р Милен Томов

Участници: проф. д-р Руска Станчева, доц. д-р Татяна Александрова, доц. д-р Милен Томов, гл. ас. д-р Илиана Кунева, гл. ас. д-р Жанета Златева, гл. ас. д-р Лора Желева, гл. ас. д-р Илиана Стоилова, Малина Стойчева, Александър Георгиев

Анотация: Основната цел на проекта „Езикова култура и езикова политика“ е да се оптимизира кодификаторската и консултантската дейност на Института за български език, а оттам и да се създадат по-добри условия за поддържане на стабилността на книжовния език в неговата устна и писмена форма с оглед пълноценното му функциониране като официален. Настоящият проект си поставя по-конкретно следните цели: да се изследва съвременното състояние на практиката за употреба на главни и малки букви; да се идентифицират причините за затрудненията при прилагането на правописните правила в този нормативен сегмент; да се направи преглед и оценка на състоянието на кодификацията в тази област с оглед на повишаването на нейната ефективност. Обществената значимост на проекта се изразява в оптимизирането на кодификаторската и консултантската дейност на Института за български език като водеща институция в областта на кодификацията, а оттам и подпомагане на книжовноезиковата практика на цялото българско общество. Методите включват

Наблюдения в корпуси и в текстове от интернет в различни тематични области, както и анкетно проучване за установяване на степента на познаването на правилата и на отделни проблемни случаи; нагласи към възможни правописни промени и др. Изследователската част на проекта ще се реализира паралелно с научноприложна дейност в областта на езиковата култура и езиковото консултиране: ежедневно дежурство в Службата за езикови справки и изготвяне на отговори на реални потребителски въпроси, постъпващи по различни канали; изработване на експертни становища; научнопопулярни публикации, медийни изяви и др. Проектът е ориентиран към две от приоритетните направления в изследователската дейност на Института: *Езикова култура* и *Теоретични езиковедски изследвания*.

Резултати: индекс на собствени и нарицателни имена с регистриран проблем при писане на главна/малка буква като основа на бъдещ справочник за писане на главни и малки букви; тематично свързани публикации

Проект: БЕРОН (Български езикови ресурси онлайн)

Звено: Секция за съвременен български език

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2022 – 30.04.2024 г.

Финансиране: Постановление № 3 на Министерски съвет от 10.01.2020 г. (изм. с Постановление № 71 на Министерски съвет от 05.03.2021 г.) за създаване и функциониране на Механизъм за възлагането и изпълнението на научни консултации от БАН (споразумение Д01-300/17.12.2021 г. между МОН и ИБЕ на БАН)

Ръководител: проф. д-р Руска Станчева

Участници: проф. д-р Руска Станчева, доц. д-р Татяна Александрова, доц. д-р Милен Томов, гл. ас. д-р Илиана Кунева, гл. ас. д-р Жанета Златева, гл. ас. д-р Лора Желева, Милена Стойчева, Александър Георгиев; гл. ас. д-р Илиана Стоилова (извънщатен сътрудник); екип от Института по информационни и комуникационни технологии (ИИКТ) при БАН

Анотация: Платформата БЕРОН е предназначена да предоставя свободен достъп до езикови ресурси, свързани със задължителните норми на книжовния български език (за правопис, граматика, пунктуация, правоговор и т.н.). Предвидено е създаване на следните ресурси: *Правопис* (словник и правила), *Правоговор*, *Граматика* (пълни парадигми на лексемите със съотнасяне към формоизменителен тип), *Езикови справки* (с възможност за въпроси и отговори, задавани и представяни в платформата). Като ресурси ще бъдат разработени и следните по-частни речници на: собствените имена; сложните думи; дублетите. Всяка форма с правописен, правоговорен или граматичен нормативен проблем ще бъде свързана със съответното правило. Проектът се отнася към две от приоритетните научни направления на Института за български език: *Езикова култура* и *Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка*.

Резултати: езикови ресурси и интуитивен потребителски интерфейс, който да улесни работата с тях.

Проект: Написаното остава. Пиши правилно!

Звено: всички секции на Института за български език

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2022 – 2024 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д-р Светла Коева

Участници: проф. д-р Светла Коева, проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова, проф. д.ф.н. Анна Чолева-Димитрова, проф. д-р Диана Благоева, проф. д-р Сия Колковска, проф. д-р Лучия Антонова-Василева, доц. д-р Ваня Мичева, доц. д-р Милен Томов, доц. д-р Надежда Костова, доц. д-р Калина Мичева-Пейчева, доц. д-р Йоанна Кирилова, доц. д-р Мая Влахова-Ангелова, гл. ас. д-р Атанаска Атанасова, гл. ас. д-р Симеон Стефанов, гл. ас. д-р Илияна Кунева, гл. ас. д-р Надежда Данчева, гл. ас. д-р Михаела Кузмова, гл. ас. д-р Валентина Стефанова, гл. ас. д-р Мария Тодорова, гл. ас. д-р Николай Паскалев, гл. ас. д-р Жанета Златева, гл. ас. д-р Христина Кукова, гл. ас. д-р Теодора Кръстева, гл. ас. д-р Лора Желева, д-р Ивелина Стоянова, д-р Красимира Фучеджиева, Малина Стойчева, Мартин Ялъмов

Анотация: Проектът „Написаното остава. Пиши правилно!“ се реализира в рамките на едноименната дългогодишна инициатива на Института за български език, която си поставя за цел да подкрепя правилната употреба на българския език и повишаването на грамотността и езиковата компетентност сред българите. Основната цел на проекта е подпомагане на българските учители и ученици (чрез пряка работа с учители и ученици; разработване, използване и разпространение на разнообразно образователно съдържание; поддържане и развитие на справочника „Написаното остава. Пиши правилно!“ и др.) за преминаване към качествено ново обучение, при което учениците анализират и изследват в процеса на усвояване на знания, като развиват способностите си за творческо мислене. Проектът е ориентиран към две от приоритетните направления в изследователската дейност на Института: *Езикова култура и Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка.*

Резултати: езикови ресурси, достъпни в интернет; тематично свързани статии.

Езиково културноисторическо наследство на българите

Проект: Чуждите езикови влияния в историческото формиране на българския и румънския език

Звено: Секция за история на българския език

Вид на проекта: колективен, международен

Партньор: Института за лингвистика „Й. Йордан – Ал. Росети“ на Румънската академия

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: международен обмен по двустранни спогодби на БАН

Ръководител: проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова

Участници: проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова, доц. д-р Георги Митринов, доц. д-р Калина Мичева-Пейчева, гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева, гл. ас. д-р Татяна Брага;

от румънска страна: проф. д-р Емануела Тимотин, доц. д-р Мария Станку-Истрате, доц. д-р Лиляна Агаке, д-р Кристинел Сава, докторант Даниар Муталъп, докторант Анка Сапович

Анотация: Проектът си поставя за цел да извлече и систематизира нови данни за чуждоезиковите влияния въз основа на неизследвани или малко познати диахронни източници. В техния обseg се включват с предимство писмените паметници: ръкописи от Средновековието и епохата на Ранното възраждане; епиграфски материал; съвременните диалекти, които съхраняват континуанти на исторически явления. Основен обект на изследване са процесите на интерференция и взаимодействие в лексикалните системи на двата езика (семантика, словообразуване, етимология), но така също се допускат изследвания върху релевантни граматически аспекти на езикови влияния. По този начин се постига приемственост с досегашните проучвания и се задава перспектива за обвързване със социалните аспекти в историческите връзки между българи и румънци. Обогалява се научното знание за историческото формиране на речниците на двата съседни езика. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: тематично свързани студии и статии.

Проект: **Дигитализиране на текстове и изследвания, свързани с историята на българския език**

Звено: Секция за история на българския език

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: септември 2022 – септември 2025 г.

Финансиране: Национална научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ (ННП „Българистика“)

Ръководител: гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева

Участници: проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова, доц. д-р Георги Митринов, доц. д-р Ваня Мичева, доц. д-р Калина Мичева-Пейчева, гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева, гл. ас. д-р Татяна Брага

Анотация: Проектът ще предостави нови данни и знания за развитието на българската книжнина и език през епохата на Средновековието, със специален фокус върху периода на османското владичество между 15. и 19. век, който е и най-слабо проучваният исторически период. В рамките на проекта, който се състои от два модула, ще се дигитализират различни издания и изследвания на учени от Института (в рамките на Модул 1 „Дигитализация“), както и образци на текстове от новобългарския период (в рамките на Модул 2 „Острови“ на българската книжнина и език през Средновековието. Текстове и преводи“). Проектът е насочен към широка българистична аудитория – ученици, студенти и преподаватели, учени и изследователи в дисциплини, различни от славянските филологии, и цели да популяризира малко известни, непубликувани или непреведени на съвременен български език средновековни текстове с особен акцент към българската история, книжнина и език.

Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: текстов корпус, тематично свързани научни публикации

Проект: **Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина**

Звено: Секция за история на българския език

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: Фонд „Научни изследвания“

Ръководител: гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева

Участници: гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева, проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова, проф. д-р Лучия Антонова-Василева (Секция по българска диалектология и лингвистична география), доц. д-р Калина Мичева-Пейчева; д-р Явор Иванов (Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“), докторант Светлана Караджова (Институт за литература при БАН)

Анотация: Основната цел на проекта е да се проследят връзките между езика на банатските българи и езика на българите католици, живеещи в България, за да се впише банатската книжнина в общия исторически развой на книжнината на българите католици. Проектът предвижда провеждане на нови теренни диалектоложки и етнолингвистични проучвания сред банатските българи, живеещи в Румъния, за установяване на актуалното състояние на техния говор, както и към сравнение с наличните до момента диалектоложки данни. Ще бъдат търсени сходства на фонетично, морфологично и лексикално ниво, като за целта ще бъде обработен събраният на терен материал, както и ще бъде ексцерпиран и анализиран материал от печатната книжнина на банатския български език. Ще бъдат дадени насоки за изучаването на т. нар. „палкенски“ език, както и ще бъде съставено кратко учебно помагало за началния етап на обучение с текстове и упражнения за четене и писане. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: тематично свързани публикации, сборник със студии и статии, хрестоматия, буквар, корпус със записи

Проект: **Изследване на българските диалекти на различни езикови равнища**

Звено: Секция за българска диалектология и лингвистична география

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2022 – 2025 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д-р Ана Кочева

Участници: проф. д-р Лучия Антонова-Василева, проф. д-р Ана Кочева, доц. д-р Лиляна Василева, доц. д-р Кирил Кирилов, доц. д-р Илияна Гаравалова, гл. ас. д-р Маргарита Котева, гл. ас. д-р Катерина Ушева

Анотация: Проектът цели изследването на българските диалекти на различни езикови равнища. Включва две теми. Първата тема *Български диалектен кулинарен речник*

(2022 – 2024 г.) е с ръководител проф. д-р Ана Кочева и участници: проф. д-р Лучия Антонова-Василева, проф. д-р Ана Кочева, доц. д-р Лиляна Василева, доц. д-р Кирил Кирилов, доц. д-р Илияна Гаравалова, гл. ас. д-р Маргарита Котева, гл. ас. д-р Катерина Ушева. При нейното разработване ще бъде представено словното богатство на българския език на диалектно равнище, което е част от духовната култура на българския народ и показател за националната му идентичност. Речникът ще включва българското словно богатство от тематичния кръг „кулинария“ от цялата българска езикова територия – в диалектния континуум и за пръв път, извън него – българска лексика от Банат, Молдова, Украйна, Крим и др. Речникът ще бъде основа за решаването на важни научноизследователски задачи у нас и в чужбина в областта на етимологията, историята на езика, етнолингвистиката, европеистиката, балканистиката, славистиката, социоллингвистиката и др. С богатството на включения в речника диалектен материал, с широкия обхват на народните говори, той ще представлява интерес и за широката научна и културна общественост. Втората тема *Говорът на с. Речане, Призренско (с особен оглед на морфологичната система)* (2023 – 2025 г.) е с изпълнител доц. д-р Илияна Гаравалова. Изследването е насочено към проучване на архаичния български говор в областта Жупа, Република Косово, съхранен благодарение на затвореността на общността и географската изолираност на региона. Основната цел е изследване на диалекта с оглед на морфологичната му система. Селото е едно от най-жизнените в областта Средска Жупа – високопланински регион, разположен в пограничния район между Република Албания, Република Косово и Република Северна Македония. Проучването е насочено към изпълнението на една от най-важните задачи на Секцията за българска диалектология и лингвистична география – изследване на българските диалекти вън от съвременните държавни граници. Събира се и се описва нов теренен диалектен материал, който ще допълни знанията за българските говори, както и ще даде нови сведения за единството на българския език. Проектът се отнася към приоритетните направления на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите* и *Академични речници на българския език*.

Резултати: диалектен кулинарен речник, тематично свързани студии и статии, електронен корпус от текстове, монография.

Проект: Европейски лингвистичен атлас (ЕЛА)

Звено: Секция за българска диалектология и лингвистична география

Вид на проекта: колективен, международен

Партньор: Институт за лингвистика „Й. Йордан – Ал. Росети“ при Румънската академия, които председателстват Международния комитет на ЕЛА

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: международен обмен по двустранни спогодби на БАН

Ръководител: доц. д-р Илияна Гаравалова

Участници: проф. д-р Лучия Антонова-Василева; проф. д-р Ана Кочева, доц. д-р Илияна Гаравалова, д-р Свитлана Георгиева, д-р Олга Колот; от румънска страна: акад. Николае Сараманду, проф. д-р Мануела Невачи.

Анотация: Чрез проекта *Европейски лингвистичен атлас* колектив от Института за български език участва в международното издание *Atlas Linguarum Europae (ALE)*. В него се картографират диалектните особености на всички езици на континента Европа, обхващащи седемте основни езикови групи – келтски, романски, германски, славянски, балтийски, угро-фински, кавказки, както и на други отделни езици, върху селищна мрежа от над 2600 пункта. Отражават се лексикални особености по въпросник, проучващ названията на основни понятия от бита и природата на континента. Всяка карта се придружава от обстоен коментар, който изяснява лексемите в ономасиологичен, семасиологичен и мотивационен аспект, като засяга и характерни въпроси на словообразователните и фонетичните варианти. Резултатите от лингвогеографското представяне способстват за изясняването на взаимовръзките между езиците на народите в Европа. Резултатите от изпълнението на проекта имат приложение в езикознанието, културологията, историята, европеистиката. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: лингвогеографски карти и коментари към тях за международното издание *Atlas Linguarum Europae*; студии и статии.

Проект: Общославянски лингвистичен атлас (ОЛА)

Звено: Секция за българска диалектология и лингвистична география

Вид на проекта: колективен, международен

Срок: 2024 – 2026 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: гл. ас. д-р Маргарита Котева

Участници: доц. д-р Лиляна Василева, доц. д-р Кирил Кирилов, доц. д-р Христина Дейкова (Секция за българска етимология), гл. ас. д-р Маргарита Котева, гл. ас. д-р Катерина Ушева

Анотация: *Общославянският лингвистичен атлас* отразява в лингвогеографски аспект езиковото многообразие и единство на славянските езици на диалектно равнище – специфична част от културния диалог на Европа. ОЛА е мащабен международен проект с участието на 13 национални комисии от европейските страни, в които живее славянско население. За разлика от националните атласи, в които се представят типологичните особености на един език, в ОЛА, за пръв път в световната лингвогеография, обект на изследване са семейство близкородствени езици, като се картографират явленията, които имат общославянско значение. Работи се върху фонетични, граматични и лексикално-словообразователни токове. Данните на Атласа дават възможност да се стигне чак до праславянски език, да се проследят диалектните членения, да се открие собственодиалектното и дори да се видят не само езиковите, но и културните връзки и взаимни влияния между славянските народи. Проектът има значение не само за приобщаването на българските учени към европейското изследователско пространство, но и за евроинтеграцията на България в областта на науката и духовната култура. Проектът се отнася към приоритетното направление на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Резултати: атлас *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Т. 11. „Степени родства“* (българският том); студии и статии по различни теоретични и теоретико-приложни проблеми, свързани с темата на проекта; електронна база от данни.

Проект: **Етнолингвистични теоретични и приложни изследвания. Картината на света в българския език и в съпоставка с други езици**

Звено: Секция за етнолингвистика

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2022 – 2026 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р Йоанна Кирилова

Участници: проф. д.ф.н. Мариана Георгиева-Бенчева, проф. д-р Мария Китанова, доц. д-р Йоанна Кирилова, доц. д-р Марияна Витанова, гл. ас. д-р Теодора Кръстева, гл. ас. д-р Цветелина Ангелова, гл. ас. д-р Радостина Стоянова (Секция по българска терминология и терминография)

Анотация: В рамките на проекта се работи по теми, свързани езиковото изразяване на ценностите в традиционната и в съвременната култура и разкриването и изучаването на културно-специфичните особености на комуникацията. Извършват се теоретични и приложни изследвания, чиято цел е въз основа на данни от различни източници да се очертаят стереотипите на българина и езиковоспецифичните лексикализации на понятия, свързани с националния бит и култура и да се изследва националнокултурната съставяща на речта. Проектът има интердисциплинарен характер и използва различни методи: етнолингвистичен, когнитивен, лингвокултурологичен, диахронен, синхронен, сравнителен, съпоставителен и др. По първата тема *Терминологичен речник по етнолингвистика* (юни 2022 – юни 2025 г.), с ръководител доц. д-р Йоанна Кирилова и участници: проф. д-р Мария Китанова, доц. д-р Йоанна Кирилова, доц. д-р Марияна Витанова, гл. ас. д-р Теодора Кръстева и гл. ас. д-р Цветелина Ангелова, се предвижда да бъде създаден речник с етнолингвистичните термини, използвани от различни школи (Московската, Люблинската, Софийския център за етнолингвистични изследвания и др.), както и да бъдат съпоставени терминологичните им апарати. Целта е да се синтезира материалът и да се кодифицират понятията, влизащи в терминологичния апарат. Втората тема – *Теория и практика на аксиологичните изследвания на езика и речта в България – общочовешки универсалии и национална специфика на ценностите* (2023 – 2025 г.), е с ръководител доц. д-р Йоанна Кирилова и участници: доц. д-р Йоанна Кирилова, гл. ас. д-р Цветелина Ангелова, гл. ас. д-р Радостина Стоянова и гл.ас. д-р Теодора Кръстева. При разработването ѝ се анализират теориите и методологиите за изследване на езиковия израз на ценностите в Европа и в България с акцент върху оценката на определен ред ценности и очертаването на най-подходящата методология за тяхното изследване, за да се покаже специфичното и общото в българската лингвокултура, като се обърне внимание на узуса. Анализът на теориите, прилагани при изучаване на ценностите в езиковата картина на света, представя онези варианти, които дават най-плодотворни резултати. В третата тема – *Синкретизъм и синтаксис* (28 юли 2023 г. – 27 юли 2025 г.)

с изпълнител проф. д.ф.н. Мариана Георгиева-Бенчева, се изследва синкретизмът в синтаксиса като взаимовръзка между форма и съдържание в преходния процес на границата между граматикализацията и лексикализацията. Четвъртата тема *Езикова херменевтика: езикова компетентност и когнитивна интерпретация (концептуална релативност – език)* (8 септември 2023 г. – 7 септември 2026 г.) е с ръководител проф. д.ф.н. Мариана Георгиева-Бенчева и участници: проф. д.ф.н. Мариана Георгиева-Бенчева, доц. д-р Марияна Витанова и гл. ас. д-р Теодора Кръстева. Предметът на изследване е категорията езикова компетентност, която включва концептуалната природа на езика, граматиката на концепта език и репрезентацията на езиковата компетентност като интерактивен процес на разбиране, интерпретация и култура. Проектът се отнася към приоритетните направления на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите, Теоретични езиковедски изследвания, Езикова култура и Академични речници*.
Резултати: тематично свързани студии и статии/монография, терминологичен речник

Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка

Проект: **Семантични ресурси и програми за обработка на езика (лексикално-семантични мрежи и езикови модели)**

Звено: Секция по компютърна лингвистика

Вид на проекта: колективен, национален

Срок: 2023 – 2025 г.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д-р Светла Коева

Участници: проф. д-р Светла Коева, доц. д-р Цветана Димитрова, гл. ас. д-р Валентина Стефанова, гл. ас. д-р Мария Тодорова, гл. ас. д-р Светлозара Лесева, гл. ас. д-р Христина Кукова, гл. ас. д-р Михаела Москова, д-р Ивелина Стоянова, Мартин Ялъмов; гл. ас. д-р Йордан Кралев

Анотация: Основната цел на проекта е свързана с обогатяването на създадените в Секцията по компютърна лингвистика лексикално-семантичните мрежи и създаването на нови езикови модели. Семантичните мрежи се използват за организиране на семантично лингвистично знание и предоставят ефективен и интегриран достъп до свързани данни. Езиковите модели предсказват вероятността дадена последователност от думи да се използва в изречение на базата на статистически анализ на голямо количество от езикови данни. Приложението на езиковите модели е практически във всяка област на компютърната обработка на езика: морфологичен и синтактичен анализ, машинен превод, извличане на информация и др. Проектът се основава на някои от резултатите от предходни проекти на Секцията по компютърна лингвистика, като се цели съществуващи ресурси да бъдат разширени с нови лексикални единици и прилежащата им семантична информация или да бъдат създадени изцяло нови ресурси, които са необходими за компютърна обработка на езика, а като допълнително преимущество – могат да бъдат използвани за различни лингвистични или обучителни цели. Проектът се разработва в рамките на две от приоритетните направления на

Института за български език: *Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка и Теоретични езиковедски изследвания.*

Резултати: лексикални семантични ресурси; езикови модели; софтуерни инструменти; тематично свързани студии и статии

Проекти, които не са част от Научноизследователския план на Института за 2024 г.:

В рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ (ННП „Българистика“) се работи и по още една научна задача:

По задачата *Създаване на библиографска платформа „Езиковедска българистика. Библиография на българска езиковедска литература*, координирана от доц. д-р Милен Томов, с участници: доц. д-р Калина Мичева-Пейчева, гл. ас. д-р Илияна Кунева, гл. ас. д-р Жанета Златева, гл. ас. д-р Лора Желева, Марияна Тодорова, Елисавета Михайлова, Нина Маринова, се предвижда създаване на библиографска платформа с възможност за автоматизирано търсене на информация във всички области на езиковедската българистика по различни критерии: автор, заглавие, тематична рубрика, ключова дума или словосъчетание, географски показалец, именен показалец и др.

Участие на сътрудници на Института за български език в проекти на други звена на БАН:

Проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова: **Религиозната реторика на властта във Византийското и Балканското средновековие.** Проект на Института за исторически изследвания на БАН, който се разработва в рамките на международния обмен по двустранни спогодби на БАН с партньорска организация Института за югоизточни изследвания на Румънската академия.

Срок: 2023 – 2025 г.

Гл. ас. д.ф.н. Велислава Стойкова: **Социализиране на културното наследство на Балканите.** Проект на Института за балканистика с Център по тракология при БАН, с ръководител проф. д-р Румяна Ил. Прешленова.

Срок: 2021 – 2024 г.

Планът е приет от Научния съвет на ИБЕ на 7 март 2024 г., Протокол № 5, т. 1.